

HOCA AHMED YESEVÎ VE YUNUS EMRE'NİN TÜRKLERİN TASAVVUFÎ KÜLTÜRÜNE KATKILARI

THE ADDITIVES OF HODJA AHMED YESEVI AND YUNUS EMRE TO SUFISTIC CULTURE OF TURKS

Abdulcebbar KAVAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Ağrı-Türkiye

a.c.kavak@hotmail.com

Atf gösterme: Kavak, A. (2017). Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin Türklerin Tasavvufî Kültürüne Katkıları, *Universal Journal of Theology* 2 (2), 133-142.

Geliş Tarihi:
25 Şubat 2017
Değerlendirme Tarihi:
26 Şubat 2017
Kabul Tarihi:
12 Mayıs 2017

© 2017 UJTE
E-ISSN: 2548-0952
Tüm hakları saklıdır.

Öz: Türkler farklı coğrafyalarda yaşasalar da, sahip oldukları ortak kültür ve geleneklerini büyük oranda korumayı başarmışlardır. Bu ortak kültür içinde tasavvuf önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber tasavvuf alanında yazılı ve sözlü kültürün çoğunlukla Arapça ve Farsça'ya dayanması, tasavvufî faaliyetlerin Türkçe konuşan topluluklar arasında yayılmasını yavaşlatmıştır. Fakat Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre gibi sûfilerin eserlerini Türkçe olarak yazmaları, Türkler arasında tasavvuf kültürünün yaygınlaşmasını hızlandırmıştır. Bu durum bir taraftan Türklerin tasavvufa ilgisini artırırken, diğer taraftan aralarında ortak bir tasavvuf kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkler, Tasavvuf, Hoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre.*

Abstract: Although Turks live in different geographies, they have been able to protect their common culture and traditions in a great proportion. Sufism is of a great importance in this common culture. However, written and oral cultures in Sufism mostly based on Arabic and Persian have slowed the spread of sufistic activities among the Turkish-speaking communities. But the writings of such Sufis as Hodja Ahmed Yesevi and Yunus Emre in Turkish have accelerated the spread of sufistic cults among the Turks. This situation, on the one hand, increased the interest of the Turks on Sufism, while on the other hand, it laid the foundation for the formation of a common Sufi cult.

Keywords: *Turks, Sufism, Hodja Ahmed Yasawî, Yunus Emre.*

1. Giriş

İslam dünyasında tasavvufun kurumsallaşmasıyla beraber hızla yayılan tekkeler, kısmen medreselerin de fonksiyonlarını üstlenen maneviyat ve irfan merkezleri olmuşlardır. İslam toplumunda yaygın olan medreselerin ilim ve edebiyat alanlarında kullandığı Arapça ve Farsça dillerinin hâkim konumu, manevî eğitim merkezleri olan tekkelerde de devam etmiştir. Bu sebeple Türkler günlük hayatta Türkçeyi kullanmakla beraber, uzun bir süre hem devlet kurumlarında hem de ilmî ve edebî eserlerin telifinde Arapça ve Farsça'yı yazı dili olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Bu durum, medrese eğitimi alma imkânı bulunmayan ve bir kısmı yarı göçebe yaşayan

Türk topluluklarının dinî ve tasavvufî metinlerden istifade etmelerini zorlaştırmıştır. Kaldı ki o dönem pek çok yerde olduğu gibi Türkler arasında da sözlü kültür daha yaygındır. Toplumun hafızası çoğunlukla sözlü kültürle nesilden nesile aktarılmıştır.

Tasavvuf alanında tekke merkezli olarak giderek artan faaliyetler, Orta Asya ve Anadolu'da yaşayan Türklerin daha çok gündemine girmeye başlamıştır. Yeseviyye başta olmak üzere Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Safeviyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye gibi pek çok yaygın tarikatın faaliyetlerine destek veren Türkler, İslam dünyasında giderek güçlü bir toplumsal zemin kazanmaya başlayan tasavvufî hareketlere bigâne kalmadıklarını göstermişlerdir. Tasavvufî anlayışın geniş bir alanda Türkler arasında hüsnü kabul görmesi ve tasavvufî düşüncenin hayatın bir parçası haline gelmesinde ise iki büyük Türk sūfisinin ciddi katkıları bulunmaktadır. Bunlar Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'dir.

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin tasavvuf alanında telif ettikleri eserlerini Arapça ve Farsça yerine Türkçe olarak kaleme almaları, Türkler arasında tasavvuf kültürünün yaygınlaşmasına yardımcı olduğu gibi Türkler arasında ortak bir tasavvufî kültürün oluşmasının da temelini oluşturmuştur.

Hoca Ahmed Yesevî *Divan-ı Hikmet*'i ile Türkistan bölgesinde ağırlıklı olmak üzere Orta Asya Türklerini etkilerken, Yunus Emre şiirlerinde kullandığı akıcı ve sade halk Türkçesiyle Anadolu'nun manevî hayatında derin izler bırakmıştır. Bu durum Anadolu ve dışında yaşayan Türkler arasında yayılan tarikatların faaliyetlerine de yansımıştır.

2. Hoca Ahmed Yesevî

Hoca Ahmed Yesevî Miladi 12. Yüzyılın tartışmasız en meşhur Türk sūfisidir. Daha çok *Pîr-i Türkistan* adıyla tanınmıştır. (Eraslan, 1989: 2/159) *Reşehât*'ta Türklerin onu Ata Yesevî olarak niteledikleri bilgisi yer almaktadır. (el-Kâşifi, 2008: 42) Hoca Ahmed Yesevî, Doğu Türkistan'ın Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. (Eraslan, 1989: 2/159) Küçük yaşta Sayram'da eğitime başlayan Yesevî, ilk olarak babası Şeyh İbrahim Sayram ile o dönem Sayram kasabasının saygın âlimleri arasında yer alan Şehabettin İsficâbî'den ders almıştır. (Bice, 2006: 19) Tahsiline sırayla Yesi ve Buhara'da devam etmiştir. Yesi'de tanıştığı Arslan Baba ile Buhara'da tanışıp sohbetlerine iştirak ettiği Şeyh Yûsuf Hemedânî, (el-Kâşifi, 2008: 43; Köprülü, 1993: 63-72; Tosun, 2013: 43/487) onun tasavvufî hayatında iz bırakan iki önemli sūfidir. Yesevî, tasavvufa yönelişinin rastlantı değil manevî işaret ve yönlendirmelerle gerçekleştiğini ifade etmektedir. (Yesevî, 2010: 70)

On bir yaşından itibaren tasavvufî eğitime başlayan Hoca Ahmed Yesevî, on iki yaşına geldiğinde Allah zikrini çekerek bazı manevî sırlara erdiğini belirtir. (Yesevî, 2010: 70) Bu durumda

medrese eğitimiyle eş zamanlı olarak tasavvufî eğitim de almaya başladığı söylenebilir. Hoca Ahmed Yesevî yirmi yaşına kadar müşdidinin yanında eğitim gördükten sonra hizmetini tamamladığından bahsetmektedir. (Yesevî, 2010: 71) Bu durumda onun henüz genç bir delikanlı iken on yıllık bir seyr ü sülük döneminden geçtiği anlaşılmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî hayatını dinin temel esaslarıyla tasavvufun derûnî mana iklimini öğretmeye adanmıştır. Telif ettiği başlıca eseri *Divan-ı Hikmet* adlı Türkçe manzum çalışmasıdır. Bu eserini maneviyat yolunun talebeleri için kaleme aldığını manzum olarak beyan etmektedir. (Yesevî, 2010: 63)

Hoca Ahmed Yesevî diğer bütün sûfiler gibi peygamber aşığıdır. Bu halini manzum olarak kaleme almaktan geri durmamıştır. Fakat o sadece bununla yetinmemiş, Hz. Peygamber'e karşı hissettiği derin saygı ve muhabbeti 63 yaşına ulaştığında ilginç bir uygulama ile ortaya koymuştur. Şöyle ki, Hoca Ahmed Yesevî 63 yaşına girdiği yıl kendine yer altında kabre benzer bir mekân hazırlatıp orada yaşamaya başlamıştır. Bu uygulamasının mükâfatı olarak bazı manevî hâl ve iltifatlara mazhar olduğunu divan'ında ifade etmektedir. (Yesevî, 2010: 85)

Türk-İslam tasavvufunun başlıca mutasavvıf şahsiyetleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Hoca Ahmed Yesevî'nin Türk toplumunun dinî-kültürel altyapısının teşkilinde öncü rolüne dikkat çekilmektedir. (Bayram, 1996: 534-535) Hoca Ahmed Yesevî'nin Yesi şehrinde başlattığı bu manevî kalkınma ve rûhî arınma hareketi, Maverâünnehir bölgesinde yankı bulmuştur. Daha sonra Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'daki Yesevî dervişleriyle Türkler arasında yaygınlık kazanmıştır. (Köprülü, 1993: 63; Özköse, 2008: 31; Askeri, 2011: 133-138)

Yesevîliğin 12. Yüzyıldan 14. Yüzyılın başlarına kadar elde ettiği bu başarı, Anadolu'da yayılmaya başlayan Sünnî tarikatların faaliyetleri sonucu daha fazla devam edememiştir. Türk sûfiligi üzerine çok sayıda çalışması bulunan Ahmed Yaşar Ocak, Yesevîliğin zayıflamasını Sünnî tarikatlardan daha çok Hacı Bektaş-ı Veli ile ilişkili olarak Haydarîliğe bağlamaktadır. (Ocak, 2011: 43) Yesevîlik tarikat olarak devam etmese de, Hoca Ahmed Yesevî'nin dinî yaşam ve tasavvufî anlayışla ilgili ortaya koyduğu manevî ruh Türkler arasında daha uzun süre etkili olmuş ve kaybolmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Hoca Ahmed Yesevî hakkında yapılan pek çok çalışma, onun ilmî ve tasavvufî kişiliğinin yanında Türk tasavvuf kültürüne yaptığı eşsiz katkıları ortaya koymaktadır. (Eraslan, 2000: Korkmaz, 2001: Hasan, 2009: Gecit, 2016)

3. Yunus Emre

Yunus Emre Anadolu'da 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adı sıkça duyulmaya başlanan bir Türk sûfisidir. Şiirleriyle Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda müstesna bir konuma sahip olmuştur. Günümüze kadar adından saygıyla bahsedilmesi, onun Türklerin toplumsal düşünce ve ruh dünyalarında bıraktığı derin izlerden kaynaklanmaktadır.

Miladi 1240 yılında doğan Yunus Emre'nin hayatı hakkında çok da fazla malumatımız bulunmamaktadır. Bilinenler daha çok onun tasavvufî hayatıyla ilgili döneme aittir. Bu dönemdeki bilgilerin de büyük çoğunluğu Yunus Emre hakkındaki menkıbelerden derlenmiştir. (Tatçı, 2005: 9)

Yunus Emre tasavvufa yöneldikten sonra Sakarya Nehrine yakın bir köyde irşad faaliyetleri yürüten Taptuk Emre adında bir şeyhe intisap etmiştir. Uzun bir müddet şeyhinin zaviyesine odun taşımak suretiyle hizmet etmiştir. (Taşkoprüzâde, 37; Köprülü, 1993: 265) Yunus Emre'nin hangi tarikate mensup olduğu hususunda kesin bir bilgi ve yazılı bir silsileden söz edilmez. Bununla beraber onun Kâdiriyye, Mevleviyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Bektâşiyye tarikatlarına mensubiyetinden bahsedilir. (Tatçı, 2005: 37)

Yunus Emre'nin iç dünyasının manevî zenginliği, varlığa bakışına yansımıştır. O, Allah'ın yarattığı her varlığa değer vermiş ve bunu sözlerine yansıtmıştır. Tasavvuf alanında edindiğiengin tecrübe insan sevgisiyle birleşince üstün ahlaklı ve merhametli bir insan modeli ortaya çıkmıştır. Bu da onun Türkler arasında mutasavvıf bir şair olarak mühim bir yer edinmesine sebep olmuştur.

Yunus Emre'nin günümüze ulaşan iki eseri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi *Risâletü'n-nushiyye* adlı mesnevî tarzında kaleme aldığı tasavvufî nasihatlarını içeren eseridir. İkincisi ise henüz hayatta iken Anadolu'da dilden dile dolaşmaya başlayan şiirlerini içeren *Divân*'ıdır. (Köprülü, 1993: 288; Tatçı, 2005: 61-63)

Yunus Emre sûfi kimliği ve şairliği ile Anadolu ve Azerbaycan bölgesinde yaşayan Türkleri derinden etkilemiştir. Bu etki sadece halk düzeyinde kalmamış Eşrefoğlu Rûmî(ö.874/1469), Ahmed Sârbân (ö.952/1545), İdris Muhtefî (ö.1024/1615), Nakşî Akkirmânî (ö.1062/1651), Su'ullah Gaybî (ö.1072/1662) gibi (Köprülü, 1993: 344-348) sûfiye sınıfına mensup çok sayıda şahsiyeti de içine almıştır.

Yunus Emre 1320 yılında vefat etmiştir. Kabrinin nerede olduğu tam olarak bilinmemektedir. Anadolu'nun pek çok yerinde Yunus'a ait olduğu söylenen mezarlar, onun halk nezdinde ulaştığı saygın konunun ve ne kadar çok sevildiğinin göstergesi olarak kabul edilir. (Tatçı, 2005: 48)

4. Türkler Arasında Tasavvuf Kültürünün Teşekkülü

Medreseler, İslam dünyasında Arapça ve İslami ilimlerin tedris edildiği ve dinin ahkâmının öğretildiği saygın mekanlar olarak ciddi bir misyon üstlenmişlerdir. Bu önemli fonksiyonlarına rağmen medreseler ve buralarda yetişen ilmiye sınıfı mensupları, erdemli bir toplum ve kâmil bireyler yetiştirme hususunda yetersiz kalmışlardır. Bu aşamada devreye giren tekkeler ve sûfiyye sınıfı mensupları, İslam ahlakı ve manevî gelişim konusunda başarılı neticeler elde etmişlerdir. Hatta pek çok bölgede tekkeler hem medrese hem de tekke eğitimi vermek suretiyle her iki alanı aynı mekânda birleştirme yoluna gitmişlerdir.

Orta Asya'dan batıya göç eden Türk obaları özellikle Irak ve Suriye'de kendilerini her gün biraz daha büyüyen ve güçlenen tasavvufî ekollerin faaliyet alanında bulmuşlardır. Giderek artan tarikatlar ve tasavvufî eğitim mekânları olan tekkeler Türkler arasında da yaygınlaşmıştır. Zamanla bu tekkelerde çok sayıda Türk mutasavvıf yetişmiş ve irşad faaliyeti yürütmüşlerdir. Türklerin Anadolu'ya akın akın gelmeleri sonrasında ise tasavvufî faaliyetler daha da hız kazanmış ve tasavvufî müesseseler ile buralarda faaliyet yürüten mutasavvıflar, yöneticilerin saygı duydukları ve destekledikleri muteber şahsiyetler olarak toplumsal alanda tebârüz etmişlerdir. İbn Battûta'nın Seyahatnamesinde Anadolu'daki tasavvufî çevreler ve tekkelerle ilgili verilen bilgiler, (İbn Battûta, 1997: II/163-210) esnaf teşkilatı arasında saygın bir yer edinen Ahilik başta olmak üzere, Türk toplumunun farklı katmanlarında tarikatların ne denli yaygınlaştığı ve günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geldiği görülmektedir.

Türk mutasavvıflar arasında ikisi, özelde Tasavvufî Türk Edebiyatı, genelde ise Türk Tasavvuf Tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuşlardır. Bu sûfiler Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'dir.

Yusuf Hemedânî'nin seçkin talebelerinden biri olan Hoca Ahmed Yesevî, Türk toplumunun samimi bir dindarlığa ve yüksek ahlakî değerlere sahip olabileceği tek yolun tasavvuf olduğuna inanmıştır. Bu amaçla tasavvuf alanının inceliklerini öğretmek için Türkistan halkına öncülük etmeye karar vermiştir. Türkistan halkının gelenek ve görenekleriyle dini yaşantısını iyi bilen Hoca Ahmed Yesevî, başlattığı tasavvufî çalışmanın küçük bir tekke faaliyeti olarak kalmaması ve kitlesel bir harekete dönüşmesi için cesur bir adım atmıştır. Bu adım da tasavvufî irşadın Arapça ve Farsça yerine Türkistan halkının konuşup anladığı Türkçe'yle yapılması kararıdır.

“Türkler eski din ve kültürlerinden kalma şiirle hatta kopuz da çalmak suretiyle hitabelerde bulunma yoluyla, ilden ile obadan obaya işittikleri anlam yüklü veciz ifadeleri, ağızdan yayıyorlar ve bazı katkılarla da bunu zenginleştiriyorlardı”. (Cebecioğlu, 1996: 150) Hoca Ahmed Yesevî Türkler arasında yaygın olan bu sözlü kültürden istifade ederek din ve tasavvufa dair Türkçe hikmetli

sözlerinin Orta Asya'da yayılmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda da hedeflediği ortak tasavvufî anlayışı gerçekleştirme imkânına sahip olmuştur.

Hoca Ahmed Yesevî'ye nispetle Yesevîlik adını alan tasavvufî hareket Orta Asya Türklerinin dinî yaşamında birlikteliği sağlamakla kalmamış, dolaylı olarak toplumsal ve siyasî birliğe de yardımcı olmuştur. Onun Türk toplumuna yönelik olarak yürüttüğü bu şuurlu tebliğ ve irşad faaliyeti, Türk dünyasının istikbaldeki din, dil ve kültür hayatının ve milli kimliğinin şekillenmesi açısından önemli bir sosyo-dinî hadise olarak görülmektedir. (Türer, 1996: 222)

Hoca Ahmed Yesevî'nin başlattığı bu tasavvufî hareket Orta Asya'daki Türkler arasında ortak bir tasavvufî anlayış oluştururken, bu hareketin bir benzeri yaklaşık bir asır sonra Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Yunus Emre adındaki Türk mutasavvıf ve şairi, Yesevî'nin izinden giderek Anadolu' halkı arasında ortak bir tasavvufî anlayışın oluşmasına öncülük etmiştir. Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'nin Türklerin yaşadığı iki farklı bölgede ortaya koyup geliştirdikleri ortak tasavvufî kültürün en mümeyyiz vasfı Türk dilinin kullanılmasıdır. Bu konuda verdiği kararın önemini farkında olan Yesevî şöyle der: (Yesevî, 2010: 181)

*Miskin zaif Hacı Ahmed yetti puştinge rahmed
Farsi tilini biliben hub aytadur Türki'ni*

Miskin, zayıf Hoca Ahmed yedi ceddine rahmet
Farsça dilini bilerek güzel söylemekte Türkçe'yi

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin açtıkları bu yolda yürüyen çok sayıda Türk mutasavvıf ve şairi, manzum eserlerinde Türkçe'ye yer vermiş ve tasavvuf kültürünün yayılmasına katkı sağlamışlardır. Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Âşık Paşa'nın *Garip-nâme* adlı eseri Anadolu'da Türkçe olarak kaleme alınan en önemli çalışmalardan biridir. (Şimşek, 2016: 88) Diğer taraftan Nesîmî (ö. 820/1417), Fuzûlî (ö. 964/1556), Fazlî (ö. 972/1564), Ahdî (ö. 1011/1602), Rûhî (ö. 1014/1605) gibi şairler Irak başta olmak üzere Suriye, Anadolu ve Azerbaycan bölgelerinde yaşayan Türkler arasında tasavvufî şiirleriyle tanınmış ve şiirleri sohbet halkalarının vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. (Dâkûkî, 1970: 35-38)

Türkçe'nin tasavvufî irşad faaliyetlerinde ve sohbet halkalarında kullanılması, bu yeni hareketin önemli bir hususiyeti olmakla beraber, bunun dışında iki önemli prensibin daha yer aldığını belirtmek gerekir. Bunlar; Şeriat'a bağlılık ve Toplumsal hayatta şiddet ve nefret yerine, müsamaha ve sevgi kültürünün hâkim kılınmasıdır. Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre bu prensiplerle Orta Asya ve Anadolu Türklerinin tasavvufî düşünce dünyalarını ve yaşayışlarını birbirine

yaklaştırmışlardır. Onları takip eden pek çok Türk sûfî ve şairi de yazdıkları eserler ve yürüttükleri faaliyetler ile bu hedefe hizmet etmişlerdir.

5. Türk Tasavvuf Düşüncesini Güçlü Kılan İki Husus

Türkler arasında tasavvuf kültürünün yayılmasında yukarıda bahsedilen temel faktörlerin etkisi aşikârdır. Türklerin milli kültür, gelenek ve göreneklerine bağlılıkları İslam'ı kabul ettikten sonra da zayıflamadan devam etmiştir. Türklerin, dine aykırı olmayan gelenek ve göreneklerini yaşatmak hususundaki gayretleri, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'daki yerleşim alanlarındaki günlük hayatlarında kendisini hissettirmiştir. Tasavvuf alanında da bu yapılarını koruyan Türklerin, geleneklerini rahatça sürdürebildikleri tasavvufî yaşamı, aynı zamanda dini yaşama biçimi olarak benimsemeleri zor olmamıştır. Bununla beraber Türk Tasavvuf Düşüncesinde iki husus hep önemli ve öncelikli olmuştur. Bunlar; Şeriat'a bağlılık ile toplumsal hayatta şiddet ve nefret yerine müsamaha ve sevgi kültürünü hâkim kılınmasıdır.

a. Şeriat'a Bağlılık

Hakikatte sağlam tasavvufî hareketlerin hepsinde bulunan bu prensip Türkler arasında yaygınlaşan tasavvufî yaşam tarzının da en önemli temel taşlarından biri olmuştur. Şeriat kavramı, aslında Kur'an ve Sünnet'te yerini bulan dinî ahkâm ve ibadetleri işaret etmektedir. Şeriat ve tarikat birbirini tamamlayan iki esastır. Şeriatsız tarikat, tarikatsız da şeriat olmaz.

Hoca Ahmed Yesevî bu hususta şöyle der: (Yesevî, 2010: 264)

Ma'rifetni minberige minmegünçe

Şeri'atnı işlerini bilse bolmas

Şeri'atnı işlerini eda kılmay

Tarikatnı meydanğa kirse bolmas

Marifetin minberine binmeyince

Şeriatın işlerini bilse olmaz

Şeriatın işlerini tamam eylemeyince

Tarikatın meydanına girse olmaz

Yunus Emre'nin şeriat hakkındaki sözleri de Yesevî'nin sözleriyle örtüşmektedir: (Tatçı, 2005: 284 (295/10-11))

Şerî'at suret evi tâ'ate girer kavî

'Aleme çıkdı çavı 'ubûdiyyet içinde

Tarîkat câna gelür tâ'atına cân kılur

Girmeyen ziyan kılur iş bu devlet içinde

b. Toplumsal Hayatta Şiddet ve Nefret Yerine Müsamaha ve Sevgi Kültürünü Hâkim Kılmak

İslam dünyasında sert söylemlerin ilk dönemlerden beri Müslümanlar arasında nasıl bir nefret ve düşmanlık meydana getirdiği bilinmektedir. Türk Tasavvuf kültüründe toplumu bölen ve nefret tohumlarını eken söylemler yerine, sevgi ve muhabbeti yayan, affedici ve müjdeleyen bir anlayış hâkim olmuştur.

Hâce Ahmed masiyet birle hayatıng kılmağıl zâyî

Bolursan lâyıık-ı Hazret eger taat seher kılsang

Hoca Ahmed kötülük ile hayatını eyleme zâyî;

Olursun Hazret'e layık, eğer seherde ibadet eylesen (Yesevi, 2010: 240)

Bu konuda Yunus Emre'nin söylem ve çabaları bu hususta büyük bir örneklik teşkil eder:

Ben gelmedüm davîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaya geldüm (Tatcı, 2005: 176(179/2))

Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namaz degül

Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz degül (Tatcı, 2005: 163(166/1))

Cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan

Halka müderris ise, hakikatde âsidir (Tatcı, 2005: 43(29/4))

Bu iki Türk sūfisinin tasavvuf alanında geliştirdikleri samimi ve şiddetten uzak dil, Türk toplumunda maya tutmuştur. Bu nedenledir ki, İslam dünyasının bazı bölgelerinde gelişen sert söylemler ve tekdirci radikal hareketler, Türkler arasında fazla rağbet görmemiştir. Türklerin yaşadıkları bölgelerde sayıları yüzlerle ifade edilen tekke ve zaviyelerde icra edilen tasavvufi faaliyetler ve sūfîye sınıfının hem devlet hem de halk nezdinde elde ettikleri saygınlık, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Dinin yaşanması için önemi haiz hususlar, yumuşak ve ikna edici bir dille söze dökmüşlerdir. Kırıcı, nefret ettirici ve sert ifadeler yerine müjdeleyici ve olumlu ifadeleri tercih etmişlerdir. Haddizatında tasavvufun dili de budur.

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin gayretleriyle Türkler arasında iyice şekillenen tasavvuf kültürü, ciddi bir toplumsal temele oturmuştur. Orta Asya, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Türkler, bu tasavvufi kültürü, dini yaşama biçimi olarak görüp içselleştirmişlerdir. Bunun en

büyük göstergelerinden biri Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da sûfi meşrep grupların çıkardığı ayaklanma ve sebep oldukları toplumsal yıkıma rağmen, (Köprülü, 2005: 36-42; Ocak, 2011: 138-140) Türk toplumunda tasavvuf ve sûfilere karşı bir nefretin oluşmaması ve tasavvufî düşünce ve yaşam tarzını benimsemekten vazgeçmemeleridir.

Sonuç

Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre, Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan geniş bir kültür havzasında Türklerin dinî ve tasavvufî düşüncelerini etkileyen iki büyük mutasavvıftır. Dini yaşama tarzı olarak tasavvufî metodu yaygınlaştırma çabaları, toplumsal kabul görmüştür. İslam dünyasının genelinde ilim ve tasavvuf alanlarında kullanılan Arapça ve Farsça'nın yerine Türkçe'yi ikame etmeleri ise Türklerin tasavvufî hayatı içselleştirmelerini kolaylaştırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak tasavvuf ve tarikatlar Türklerde dinî yaşamla özdeşleşmiştir.

Hoca Ahmed Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet*'i ile Yunus Emre'nin *Divan*'ı, Türkler arasında ortak tasavvuf kültürünün teşekkülünde rol oynayan iki mühim araçtır. Zira her iki mutasavvıfın şiirleri, medrese ve yazılı kültüre oranla sözlü kültürün daha yaygın olduğu Orta Asya ve Anadolu Türklerinin dinin ahlak ve ahkâmını anlayıp yaşamalarında son derece başarılı olmuştur. Dilden dile dolaşan bu şiirler Türk halkının İslam'ı kendi dillerinde sahih, samimi ve ihsan boyutuyla anlamalarını kolaylaştırmıştır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin Türkistan'da temelini attığı ve Yesevîlik olarak bilinen hareket, Türklerin dil, kültür ve gelenekleriyle tasavvuf yolunu mezcederek aynı potada eritmeyi başarmıştır. Bunun sonucunda Türkler arasında hem ortak tasavvufî bir kültürün oluşması, hem de tasavvufî bakış açısıyla şekillenen bir dinî yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Orta Asya'dan Balkanlara kadar etkili olan bu uygulama, Türkler arasında genel kabul görmüştür. Toplumsal hayatta din tasavvufla mayalanmıştır. Bundan bir asır sonra benzer bir çalışmayı Anadolu'da başlatan Yunus Emre ise Ahmed Yesevî'nin başlattığı bu tasavvufî yaşam biçiminin tercümanı olmuş ve şiirleriyle bu uygulamayı Türk halkının gönüllerine işlemiştir. Daha önce Türkistan'dan Batı Asya'ya doğru genişleyen bu hareket, Yunus Emre'den sonra hem Asya'nın batısında hem de doğusunda yaşayan Türkler arasında etkili olmuştur. Diğer bir tabirle bu iki Türk mutasavvıfın yaptıkları aynı coğrafyada örtüşmüştür.

Günümüze kadar devam eden bu anlayış, Türk toplumuna has özel uygulamalarının yanında, İslam dünyasında genel kabul görmüş sahih, Sünnî tasavvuf anlayışının da genel karakterlerini yansıtmıştır. Bu yapı Anadolu'da zaman zaman etkili olan heterodoks hareketlerin sebep olduğu

toplumsal yıkım ve buhranlara rağmen bozulmamıştır. Günümüzde İslam kültür ve medeniyetini koruma ve yeni nesillere aktarma hususunda İslam dünyasında Türkiye'nin başarılı konumu herkes tarafından daha iyi anlaşılmıştır. Bu nedenle İslam'ın toplumsal yaşamda temsili hususunda Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin öncülük ettiği, şiddet ve nefretten uzak ve barış ve sevgi dilini hâkim kılan bu ortak tasavvufî kültürün, İslam dünyasının geneline yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayram, M. (1996). "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Rolü", *Ahmed-i Yesevî Hayatı-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*. (M. Şeker, N. Yılmaz, Haz.) İstanbul: Seha Neşriyat.
- Bice, H. (2006). *İşaret Taşları*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (1996). "Hoca Ahmed Yesevî ve Tasavvufî Anlayışı", *Ahmed-i Yesevî Hayatı Eserleri Tesirleri*. (M. Şeker, N. Yılmaz, Haz.) İstanbul: Seha Neşriyat.
- Dâkûkî, İ. (1970). *Irak Türkmenleri*. Ankara: Güven Yayınevi.
- Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 162-163). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Gecit, M. S. (2016). Yesevî'nin Divân-ı Hikmeti'nde Ebû Hanife'nin Fıkhi Ekber Yansımaları. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyum*. ss. 806-828.
- Hasan, N. (2009). Divân-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir Nüshası. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. ss. 79-92.
- İbn Battûtâ, M. (1997). *Rihletü İbn Battûtâ*. (Abdülhâdî et-Tâzî, Haz.) Ribat: Akadîmiyyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye.
- el-Kâşifî, H. (2008). *Reşehâtu aynı'l-hayât fî menâkibi meşâyihî't-tarikati'n-Nakşbendiyye ve âdâbihimi'n-nebeviyye ve esrârihimi'r-rabbâniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Korkmaz, S. (2001). Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Velî. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. ss. 325-355.
- Köprülü, M. F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. (O. F. Köprülü, Sad.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- (2005). *Anadolu'da İslamiyet*. (M. Ergun, Haz.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçükkaya, M. A. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Tasavvuf*. İstanbul: Mostar Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Türk Süfliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____. (2011). *Osmanlı Süfliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özköse, K. (2008). *Anadolu Tasavvuf Önderleri*. Konya: Ensar Yayıncılık.
- Şimşek, İ. (2016). Âşık Paşa'nın Garib-Nâme'sinde Tanrı-Evren-İnsan İlişkisi. *Journal of Strategic Research in Social Science*. 2016, 85-108.
- Taşköprüzâde, (2005). *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*. İstanbul: Dersaadet.
- Tatçı, M. (2005). *Yunus Emre Divânı Tahlil*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- _____. (2005). *Yunus Emre Divânı Tenkitli Metin*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tosun, N. (2013). Yeseviyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 487-490). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Türer, O. (1996). "Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Türk-İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufî Şahsiyeti", *Ahmed-i Yesevî Hayatı Eserleri Tesirleri*. (M. Şeker, N. Yılmaz, Haz.) İstanbul: Seha Neşriyat.
- Yesevî, H. A. (2010). *Divan-ı Hikmet*. (H. Bice, Haz.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.